

УДК 7.071.2(477)(092)«19»

*Анатолій Мартинюк
Anatolii Martyniuk***ДИРИГЕНТСЬКА ШКОЛА МИКОЛИ КОЛЕССИ ЯК ФЕНОМЕН
УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ****MYKOLA KOLESSA'S SCHOOL OF CONDUCTING AS A PHENOMENON
OF UKRAINIAN MUSICAL CULTURE OF THE 20TH CENTURY**

У статті висвітлюється мистецький, педагогічний та науковий доробок Миколи Колесси як фундатора однієї з провідних національних диригентських шкіл. Відзначається культурний універсалізм диригентської педагогіки композитора, її спрямованість на розвиток художнього світогляду і визначальних професійних компетентностей студентів.

Ключові слова: диригентська школа, художній світогляд, музична стилістика, музична інтерпретація, професійні мистецькі компетенції.

Процеси державотворення, які сьогодні відбуваються в Україні, спричинили безприкладну за своєю глибиною інтенсифікацію духовного життя суспільства. На часі потужний поштовх до розвію отримують саме ті види мистецтва, що кореняться в предковічних народних традиціях і уособлюють найяскравіші прояви української духовності. Саме до таких явищ належить українське мистецтво хорового співу, котре сприяє утвердженню державності, культурній консолідації нації, інтелектуальному та духовному відродженню народу, що впродовж тисячоліть створив і подарував світові оригінальні художні скарби.

Визначним явищем музичної культури України другої половини ХХ століття постає Львівська диригентська школа, засновником якої став Микола Філаретович Колесса. Багатолітня праця цієї пасіонарної особистості є настільки плідною, що потребує подальшого вивчення в контексті розробки сучасної моделі музичної освіти.

Музично-виконавська та педагогічна школа М.Ф. Колесси як культурний феномен отримала віддзеркалення в низці наукових праць. Різноманітні її аспекти висвітлені в наукових розвідках таких українських учених, як Л. Кияновська, В. Рожок, І. Гоян, М. Антків, І. Юзюк, Л. Бобер, Ю. Присяжна. Диригентська педагогіка М.Ф. Колесси стала предметом розгляду в наукових працях М. Черепанина, О. Бенч-Шокало, Л. Мазепи, М. Бурбана, І. Гамкала, А. Мартинюка. Актуальним для сучасного освітнього простору є всебічне висвітлення методологічних підходів М.Ф. Колесси щодо формування музичної культури студента як змістовної константи диригентської педагогіки. Концептуальні ідеї видатного диригента про культуру виконавської інтерпретації як інтегровану якість у структурі професійних компетентностей музиканта також потребують подальшого обґрунтування. Науковий пошук у цьому напрямку, на наш погляд, дозволить окреслити основні вектори розвитку сучасної диригентської педагогіки.

Метою цього наукового дискурсу є висвітлення феномена диригентської школи Миколи Колесси в національному мистецько-освітньому просторі ХХ століття.

Відповідно до мети визначено такі завдання: розкрити етапи становлення художньо-естетичного світогляду і музично-виконавської діяльності М.Ф. Колесси в їхній проекції на формування національної моделі музичної освіти; простежити вплив традицій чеської музично-виконавської культури як важливого джерела розвитку диригентського напрямку освіти в культурному просторі західного регіону нашої країни; окреслити культурний універсалізм мистецької постаті М.Ф. Колесси; зробити музикознавчий аналіз виконавського стилю диригента.

Висвітлення феномена Львівської диригентської школи в контексті міжнаціональних культурних взаємин дозволяє відзначити вагомий вплив традицій чеської музично-виконавської культури. Важливою віхою на шляху становлення Миколи Колесси як диригента було його навчання в Музично-педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова. Мистецтво диригування він опановував у класі відомого хорового диригента і педагога Платоніди Щуровської. У свій час вона була асистентом видатного хорового диригента Олександра Кошиця в Українському національному хорі. Гру на фортепіано та гармонію у Миколи Колесси викладав композитор Федір Якименко, рідний брат українського композитора Якова Степового. Згадуючи ті роки, Микола Колесса зазначав: «Це були не просто педагоги, а великі патріоти України, і мені випало щастя вчитися в них, бо вони передавали не тільки високі знання, а і вчили любові до рідного народу, до батьківської землі» [1, с. 56].

Формування Миколи Колесси як композитора і диригента відбувалося в Празькій консерваторії, де він отримав ґрунтовну музичну освіту за фахом композиція і диригування. Його наставником з диригування на молодших курсах був відомий диригент і педагог Метод Долежіль. Диригентська педагогіка митця віддзеркалювала традиції німецької музично-виконавської школи. Навчання здійснювалося за німецьким підручником «Катехізіс диригування і тактування». Цінність цього підручника полягала в тому, що він містив нотні приклади з інструментальної музики, які охоплювали широке коло проблем, що цікавлять диригентів. Вони систематизовані за рівнем складності і дозволяють успішно опанувати техніку тактування, як важливу складову мистецтва диригування. Як зазначав згодом Микола Колесса із цього підручника він багато чого використав, особливо у вивченні сольфеджіо, тоді то називалося інтонація і ритміка [1, с. 57].

Глибокий відбиток у художньому світогляді Миколи Колесси залишила музично-виконавська естетика Отакара Острічілля – головного диригента Празької національної опери. Цей видатний музикант і педагог, учень Зденека Фібіха – викладав у консерваторії диригування на старших курсах. Це були практичні уроки, бо заняття відбувалися зі студентським оркестром. Працював педагог зі студентами невеличкими групами, один раз на тиждень. Незважаючи на обмежений час для репетиційної роботи студентів з оркестром, Микола Колесса успішно пізнавав мистецтво диригування, яке стало для нього уже в ті роки найвищим життєвим покликанням.

Новим етапом осягнення мистецтва диригування стало для Миколи Колесси навчання у Школі вищої майстерності, куди він вступив після закінчення консерваторії. Його викладачем з диригування був відомий диригент Павел Дедечек, який у свій час отримав музичну освіту в Парижській консерваторії. Чудовою школою виконавської майстерності стало для Миколи Колесси диригування студентським симфонічним оркестром, у якому він також грав на литаврах та ударних інструментах. Така виконавська практика, яка охоплювала декілька років, розширила мистецькі обрії майбутнього диригента, поглибила усвідомлення внутрішніх механізмів функціонування оркестру, сприяла формуванню в свідомості студента певних звукових еталонів щодо інтерпретації музики різних стилів і жанрів, стала підґрунтям для цілісного осмислення репетиційного процесу з точки зору професійних компетенцій диригента, а також у контексті його психологічних особливостей.

Після завершення навчальних студій у Празі навесні 1931 року Микола Колесса повернувся до Львова. Життєвий шлях композитора і диригента з вищою європейською освітою виявився доволі тернистим. У світі панувала економічна криза, і в країні наступили дуже важкі часи. У цей складний період, завдяки підтримці Василя Барвінського і Станіслава Людкевича, Микола Колесса розпочинає свою педагогічну діяльність у Вищому музичному інституті імені Миколи Лисенка. Як згадував пізніше Микола Колесса, зважаючи на обмежені часові межі, одну годину на тиждень він вчив студентів диригування, але то було не індивідуальне навчання, а невеличкою групою, як спочатку його вчили в Празі. Другу годину він відводив

на вивчення сольфеджіо, а третю – теорії музики. Диригент також керував хоровими колективами в інституті – одним дитячим, а другим студентським.

Диригентська педагогіка Миколи Колесси уже на початковому її етапі вирізнялася винятковою музично-просвітницькою спрямованістю. Ця тенденція особливо чітко простежується в роботі тримісячних диригентських курсів, які були створені на базі Вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка. Програмою курсів передбачалося надання слухачам основних відомостей з теорії музики, сольфеджіо і диригування. Глибока музична освіченість і надзвичайний педагогічний хист Миколи Колесси ставали підґрунтям для успішного опанування обдарованими юнаками початками диригування, що дозволяло їм у подальшому керувати сільськими просвітянськими і церковними хоровими колективами.

Яскравою сторінкою в історії українського хорового мистецтва була робота Миколи Колесси як диригента «Львівського Бояна». Художнім керівником і головним диригентом колективу в ці роки був Станіслав Людкевич. Визначною подією культурного життя міста Львова став концерт, присвячений Івану Франку, на ньому під орудою М. Колесси прозвучали дві прем'єри – «Наймит» Н. Нижанківського і симфонічна поема «Каменярі» С. Людкевича. Довершене виконавське втілення молодим диригентом цих складних композицій спонукало С. Людкевича передати художнє керівництво хоровою капелюю Миколі Колесі. Одним із найвищих мистецьких здобутків диригента було виконання кантати Миколи Лисенка «Радуйся, ниво неполитая» в урочистостях з нагоди відзначення 40-річчя «Львівського Бояна», яке відбулося в цьому ж році.

Високим рівнем музичної культури позначена робота Миколи Колесси як другого диригента симфонічного оркестру Львівської філармонії, яку він розпочав у 1939 році. Художнім керівником і головним диригентом новоствореного колективу був Ісаак Паїн. Перший виступ Миколи Колесси відбувся в запису на радіо саме на Святий вечір 1940 року. До програми цього дебюту було обрано симфонію № 9 Антоніна Дворжака, якою він диригував на випускному екзамені в Празькій консерваторії, а також один із улюблених творів диригента – «Веснянки» Станіслава Людкевича. Великий суспільний резонанс викликав концерт, який відбувся через тиждень на старий новий рік, у залі філармонії. Було виконано ті самі твори, а також за участю солістки Одарки Бандрівської «Ноктюрн» і «Сонет» Василя Барвінського та вперше прозвучала симфонічна картина Миколи Колесси «В горах».

Микола Колесса стояв у витоків професійного хорового виконавства в західному регіоні нашої країни. У 1937 році він створив «Студіо-хор» («Український студіо-хор», який працював на кооперативних засадах. Вибір репертуару, а також виконавська майстерність колективу значною мірою віддзеркалювали ґрунтовну музичну освіту диригента. До концертних програм хору увійшли найкращі зразки світової класики, а провідне місце в них зайняли твори українських композиторів, передусім М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Л. Ревуцького; новостворена хорова музика галицьких митців – С. Людкевича, В. Барвінського, Н. Нижанківського, М. Колесси та ін. Діяльність «Студіо-хору» засвідчила позитивну динаміку формування професійних національних засад композиторської та музично-виконавської хорової школи регіону. Художня естетика та творчі інтенції цього колективу окремими своїми рисами визначають у майбутньому самобутню виконавську палітру хорової капели «Трембіта».

Глибокий відбиток в історії української музичної культури отримала співпраця Миколи Колесси зі Станіславським хором «Думкою». Цей колектив, створений у 1926 році на базі учнівського хору державної чоловічої гімназії, відіграв вагомий роль у пропаганді хорової музики українських композиторів у Прикарпатському краї. В тяжкі роки німецької окупації відомий хоровий осередок, керований Миколою Колесою піднімав своїм мистецтвом дух українців, що засвідчили численні концерти й особливо блискучий виступ колективу на фестивалі-конкурсі у м. Львові в 1942 році з нагоди відзначення 100-річчя від дня народження Миколи Лисенка. Довершеною була виконавська інтерпретація програми, до якої увійшли такі твори, як «Що

то за грім» Ф. Колесси, «Крилець» В. Матюха, «Чорна рілля» С. Людкевича, «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського, «Даремне пісне» Д. Січинського.

Визначним диригентом, справжнім музикантом-мислителем постає Микола Колесса в інтерпретації знакового для української музичної культури твору-кантати-симфонії «Кавказ» Станіслава Людкевича. За різними ознаками цей твір є новаторським не тільки в українському, а й у світовому музичному мистецтві. Виконавське втілення диригентом цієї масштабної музичної композиції вразило сучасників глибиною осягнення її художньої концепції.

У національній музичній культурі диригентське прочитання цього твору Миколою Колесси є еталонним щодо всебічного осмислення і розкриття його ідеї та музичної стилістики. Мистецтво диригента відбиває головні ознаки твору, такі як: наявність творчої організуючої волі в музиці композитора; виразний національний пізньоромантичний стиль; самобутне музичне мислення, представлене в синкретизмі двох складових: як поєднання стильових засобів пізнього романтизму, характерних для європейської музики та фольклорної стилістики (без цитування народних пісень); провідна змістовна лінія музичного втілення літературного першоджерела – від страждання до протесту; форма твору, яка віддзеркалює структуру класичного чотиричастинного симфонічного циклу та виявляє тяжіння до вільної композиційної побудови; відтворення емоційного стану страждання народу до протесту й утвердження героїки та віри в перемогу як визначальний динамічний принцип музичної драматургії всієї кантати-симфонії та кожної окремої частини; розмаїття прийомів конфліктної симфонічної драматургії, хвилеподібний принцип розвитку інтонаційного матеріалу, тематичні контрасти протиставлення, тематична модифікація, проведення лейттем, лейтінтонацій, напружені розробки; синтез акордово-гармонічної та поліфонічної фактури; широкий спектр емоційної образності – лірико-драматична, лірична, епічна, гімнічна, героїчна та саркастична; рівнозначне місце хору та оркестру у розкритті мистецької концепції твору та його ідеї.

Основні принципи диригентської педагогіки М.Ф. Колесси сформувалися внаслідок багаторічної діяльності митця як професора і фундатора кафедри оперно-симфонічного і хорового диригування Львівського вищого музичного інституту ім. М.В. Лисенка. Ця діяльність мала вагомий здобуток і сприяла виникненню в музичному мистецтві України однієї з провідних виконавських шкіл. Диригентська школа М.Ф. Колесси представлена низкою майстрів музичного мистецтва, серед яких керівники відомих художніх колективів – оперні, симфонічні та хорові диригенти С. Турчак, І. Гамкало, Р. Дорожівський, Я. Скибинський, Т. Микитка, Ю. Луців, Б. Антків, І. Юзюк, Є. Вахняк, А. Кушніренко, Л. Бобир та ін. Активна участь цих та інших музичних діячів у культурно-мистецькому процесі України свідчить про неабияку життєздатність львівської диригентської школи.

Зважаючи на унікальність цього мистецького явища, зробимо спробу на підставі наявних джерел виявити основні риси диригентської педагогіки М.Ф. Колесси. Роботу професора в класі диригування відзначає виняткова організованість та дисциплінованість, глибина і ясність викладу навчального матеріалу, прагнення активізувати творчу думку студента, дивовижне вміння правильно оцінити, а згодом і розвинути обдарування учнів. Уроки М.Ф. Колесси позначені високою педагогічною майстерністю. Особистість педагога, його артистизм сприяє тому, що образний світ того чи іншого музичного твору, художня концепція його авторів розкриваються перед студентом у всій своїй красі і неповторності.

Формування диригентів у класі М.Ф. Колесси ґрунтується на усвідомленні професіограми їх майбутньої діяльності і передбачає поетапність в оволодінні її основними компонентами. До них належить становлення виконавської інтерпретації в процесі самостійної роботи студента над музичним твором, детальне відпрацювання технічних і художніх засобів твору в класі диригування, втілення виконавської інтерпретації в репетиційному процесі та в концертному виступі.

Уже на початковому етапі педагогічної діяльності у Миколи Колесси виникла ідея створення підручника з диригування. У 1938 році було видано працю «Диригентський

порадник», автором якої були Василь Витвицький, Зиновій Лисько і Микола Колесса. Навчальний посібник охоплює широке коло проблем, які мають дотичність до диригентського мистецтва. Василь Витвицький представив у праці стислий теоретичний курс, в якому розкриваються загальні основи музики, подано відомості з гармонії, контрапункту, історії музики, висвітлюються виражальні можливості окремих музичних інструментів. Особливості вокально-інтонаційного засвоєння музичних творів було розкрито в окремій частині праці, яку написав Зиновій Лисько.

Книгу вирізняє ґрунтовний виклад питань з диригентського мистецтва. Цю частину праці написав Микола Колесса. Проблематика дисципліни сконцентрована у чотирьох окремих підрозділах посібника. Всебічне висвітлення отримали такі питання: тактування; інтонаційно-стильовий аналіз та виконавське осягнення музичного твору диригентом; утілення художньої концепції музичної композиції в репетиційному процесі з хором; специфічні особливості диригування оркестром.

Найбільш повно погляди професора щодо технічного боку диригентського мистецтва висвітлено в ґрунтовній науковій праці «Основи техніки диригування» (1960 рік, друге доповнення видання – 1973 рік), яка стала теоретичною базою львівської диригентської школи [4]. У вступному розділі розкрито питання складності диригування як виконавського мистецтва, специфічні риси якого обумовлені колективним характером музичних дій та особливостями функціонування художнього колективу як соціального організму. Необхідними умовами формування диригентської особистості є, на думку автора, наявність специфічних диригентських здібностей, ґрунтовна підготовка з циклу диригентсько-хорових та музично-теоретичних дисциплін, ознайомлення зі спорідненими галузями мистецтва, широка загальна освіта. Суттєву основу специфічних диригентських здібностей М.Ф. Колесса вбачає в умінні диригента здійснювати виконавську інтерпретацію музичних творів засобами мануальної техніки, а також за допомогою відповідної міміки та психологічного впливу на колектив.

Стверджуємо, що висока виконавська та педагогічна майстерність М.Ф. Колесси сприяє створенню на заняттях з диригування, в роботі з художніми колективами атмосфери надзвичайно плідної співпраці, яка збагачує молодих митців не тільки новими знаннями в галузі інструментального, вокально-хорового та диригентського мистецтва, а й інтелектуально та духовно.

Список використаних джерел

1. Гоян Я.П. Маестро: Есе [Художн. оформл. М.С. Пшінки] / Я.П. Гоян. – К. : Веселка, 2005. – 207 с. : іл.
2. Кияновська Л. Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку / Любов Кияновська. – Львів, 2003. – 294 с.
3. Колесса М.Ф. Навчання студента-диригента в класі по спеціальності / М.Ф. Колесса. – Українська музика. – К. : Музична Україна, 1972. – С. 78-89.
4. Колесса М.Ф. Основи Техніки диригування / М.Ф. Колесса. – К. : Музична Україна, 1973. – 198 с.
5. Культурологічний словник / за ред. В.І. Рожка, О.В. Антонюка. – К. : НМАУ. – 2011. – 464 с.
6. Рожок В. Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Туркача: навчальний посібник / Володимир Рожок; до 100-річчя Національної музичної академії імені П.І. Чайковського. – Київ : НМАУ іл. П.І. Чайковського, 2013. – 328 с.

The article deals with the research of Mykola Kolessa's school of conducting, as a prominent phenomenon of Ukrainian musical culture of the 20th century. The author has analyzed the cultural and historical-pedagogical aspects of conductor's musical-performing school: sources of tradition, aesthetic attitudes, originality of performance techniques, forms of organization of the choirs, rehearsal

process, audio standard of the era, and a complex of pedagogical principles in all their diversity. The author has analyzed the conductor's artistic and aesthetic outlook and musical performance in the perspective of the formation of national model of musical education. The influence of Czech music and tradition of performing culture are viewed as important sources of the development of school of conducting in the cultural space of our country's western region. The author emphasizes cultural universalism of M.F. Kolessa's artistic personality as a distinguished composer and conductor; extremely deep and subtle interpreter; wonderful teacher; and a scholar in the field of conducting and musical pedagogy.

In the article the basic principles of M.F. Kolessa's pedagogy of conducting are revealed. They were formed as a result of artist's perennial activity as a professor and founder of the Department of opera and symphony and choral conducting of Lviv National M.V. Lysenko Music Academy. The article deals with the musicological analysis of the conductor's performing style, which is characterized by a high artistic culture, refined sense of style, accuracy in the reproduction of the authentic texts, deep comprehension of general concept of the performance and its individual elements, the perfection of the instrumental and vocal-choral techniques. It is concluded that M.F. Kolessa's high performing and teaching skills contribute to the creation of the atmosphere of the extremely fruitful collaboration both in the conducting classroom and in the work of the artistic collectives. It enriches young artists not only with new knowledge in the field of instrumental, vocal and choral conducting art, but also inspires them intellectually and spiritually.

Key words: conducting school, artistic outlook, musical style, musical interpretation, professional artistic competence.

УДК 78.087.68:378.4 (092)

Тетяна Мартинюк
Tetiana Martyniuk

НАВЧАЛЬНИЙ ХОР ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У
ДЗЕРКАЛІ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ АКАДЕМІКА
АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО

ACADEMIC CHOIR OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY REFLECTED
IN THE SCIENTIFIC CONCEPT OF THE ACADEMICIAN
ANATOLI AVDIIEVSKYI

Стаття присвячена висвітленню цілісної моделі функціонування хорових колективів в Інституті мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, розробленої і впровадженої у навчальний процес академіком Анатолієм Авдієвським. Розглянуто особливості музично-виконавської стилістики колективів, освітню місію хорових осередків у контексті формування художнього світогляду і визначальних професійних компетентностей студентів.

Ключові слова: навчальний хор, національна музична культура й освіта, музична стилістика, виконавська культура, мистецькі компетенції.

Духовне життя українського суспільства наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. позначене винятковою змістовною наповненістю усіх його сфер, що відбиває складні процеси державотворення в країні. Яскравим феноменом національної музичної культури постають сучасні диригентсько-хорові школи. Хорове мистецтво, яке належить до найвищих досягнень українського народу в царині духовності, впродовж багатьох століть і в наші дні сприяє